

ارزیابی وضعیت آموزشی کودکان ۱ تا ۳ ساله در مهدهای

کودک شهر تهران در سال ۱۳۹۸

سیده زهرا صادری، منصوره کریم زاده*

مقاله پژوهشی

چکیده:

مقدمه: کودکان تحت تاثیر محیط خود قرار می‌گیرند، و این امر بر رشد آنان تاثیر دارد. لذا کیفیت محیط آموزش و مراقبت از کودکان در میزان تاثیرگذاری این دوره‌ها نقش ایفا می‌کند. یکی از راهکارها جهت بهبود کیفیت در محیط‌های آموزشی، ارزیابی کیفیت مهدهای کودک مبتنی بر ابزاری جامع می‌باشد. هدف از این پژوهش ارزیابی وضعیت آموزشی و مراقبتی (فضا اسباب و اثاث، فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی، زبان و کتاب، فعالیت‌های یادگیری، تعاملات، ساختار برنامه مرکز) برای کودکان ۱ تا ۳ سال در مهدهای کودک شهر تهران بوده است.

روش پژوهش: جامعه آماری پژوهش کلیه مهدهای کودک غیر دولتی دارای مجوز رده سنی شیرخوار و نوپا (۱ تا ۳ سال)، زیر نظر سازمان بهزیستی شهر تهران در سال ۹۸ (۵۸۰ مهد کودک) و حجم نمونه ۹۰ مرکز تعیین شده است. روش نمونه‌گیری تصادفی_خوشه‌ای بوده است و از مقیاس سنجش کیفیت مراکز نگهداری و آموزش کودکان (ITERS-3) استفاده شده است.

در این پژوهش از شاخص‌های توصیفی (فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد، کجی و کشیدگی) و شاخص‌های استنباطی (آزمون t تک نمونه ای) و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از (spss21) استفاده شد. **یافته‌ها:** مهدهای کودک در شاخص‌های فضا و اسباب و اثاث، فعالیت‌های روزانه برای مراقبت، زبان و کتاب، فعالیت‌های یادگیری، تعاملات، ساختار برنامه، با اختلاف معنادار پایین‌تر از میانگین معیار (میانگین ۴) بودند و لذا وضعیت مطلوبی نداشتند.

بحث و نتیجه‌گیری: عدم آگاهی والدین نسبت به اهمیت محیط آموزشی مهدهای کودک، عدم مهارت مربیان مهدهای کودک، نبود ابزار جامع برای ارزیابی محیط آموزشی، نظارت ناکافی بر مهدهای کودک و عوامل اقتصادی موجب وضعیت نامطلوب محیط مراقبتی می‌شود.

کلید واژه‌ها: ارزیابی، مهدهای کودک، محیط مراقبتی و آموزشی، کودکان (۱ تا ۳ ساله)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۲

۱. کارشناسی ارشد علوم تربیتی گرایش آموزش و پرورش پیش دبستانی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران

* دانشیار گروه پیش دبستانی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران (نویسنده مسئول): mkarim2000@gmail.com

مقدمه

آموزش اولیه‌ی دوران کودکی (ECE) در چند دهه گذشته توجه بیشتری را به خود جلب کرده است (گونگ و واگ، ۲۰۱۷) و نقش آن در آماده‌سازی کودکان برای ورود رسمی به آموزش و پرورش کاملاً عیان شده است (کول، ۱۹۹۱). بنابراین برنامه‌های درسی کودکان در مراکز آموزش اولیه‌ی کودکی باید به گونه‌ای تنظیم شود تا تجربیات غنی را برای آنان فراهم کنند (در، ۲۰۱۹).

مراکز آموزش اولیه‌ی دوران کودکی به پیش دبستانی، مهدکودک و مراکز با رویکرد عملی اطلاق می‌شود که کودکان خردسال را آموزش می‌دهند (در، ۲۰۱۹). افزایش متقاضیان آموزش‌های این دوره، نیاز والدین شاغل و نیاز جامعه، ضرورت تهیه برنامه‌های کیفی و غنی در این دوره را بیش از پیش نمایان می‌کند (مفید، ۱۳۸۶).

گسترش دسترسی به آموزش پیش از دبستان، چه از طریق برنامه‌های رسمی و چه غیر رسمی، برای بهبود فرصت‌های زندگی کودکان، افزایش کارایی نظام و منابع آموزشی و کاهش نابرابری در ابعاد بزرگتر جامعه، ضروری است (سالنامه یونسکو، ۲۰۱۵).

در آموزش و پرورش پیش از دبستان، رشد همه‌جانبه کودکان مدنظر است که دارای چند زیرمجموعه می‌باشد و از اصلی‌ترین این اهداف می‌توان به توسعه مهارت‌های شناختی، فیزیکی، زبان‌شناختی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی و شخصیتی کودکان رده ۲-۵ سال اشاره کرد (فرد و آچمن، ۲۰۰۷). تحقیق هکمن^۱ از دانشگاه شیکاگو نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری در برنامه‌های با کیفیت در دوران کودکی می‌تواند تا ۱۳ درصد صرفه جویی در سال‌های آینده داشته باشد (هکمن و همکاران، ۲۰۱۶). کودکانی که از آموزش پیش دبستان با کیفیت مناسب برخوردار نمی‌شوند کمتر احتمال دارد که در مقطع دبستان و پس از آن به موفقیت دست یابند. به این ترتیب حتی ضعیف‌ترین امکانات نیز مزایای به همراه دارد و هرچه کیفیت بهتر باشد به همان اندازه موفقیت نیز بیشتر است (سالنامه یونسکو، ۲۰۱۵).

کیفیت فرآیند آموزش و مراقبت کودکان زیر شش سال و سنجش و ارزیابی آن، پیشینه‌ای حدوداً ۵۰ ساله دارد (طلائی و سجادی، ۱۳۹۷). حفظ کیفیت بالای برنامه‌های آموزشی و مراقبت اوان کودکی مستلزم بررسی و برنامه‌ریزی مداوم است و یکی از ابعاد مهم این برنامه ریزی، ارزیابی دقیق کیفیت برنامه‌های آموزشی و مراقبتی براساس استانداردها است (پوشنه و همکاران، ۱۳۹۱). نظارت بر این برنامه‌ها و ارزیابی مستمر آن‌ها می‌تواند کیفیت این دوره‌ها را ارتقا بخشد (روحی و هشتجین، ۱۳۹۰).

^۱Early Childhood Education

^۲Gong, X., Wang, P

^۳Dere, Z

^۴Ferede, E., Ackerman, D. J

^۵Heckman, J

ایمانیان (۱۳۹۷) در پژوهشی نشان داد نبود ابزار جامع برای ارزیابی محیط آموزشی و مراقبتی مدارس و نظارت ناکافی بر آن‌ها موجب عدم استاندارد بودن محیط مراقبتی مدارس شده است و بر لزوم خود ارزیابی مراکز تاکید دارد.

رزاقیان (۱۳۹۴) در پژوهشی با ارزیابی محیط مراقبتی و آموزشی کودکان پیش دبستانی نشان داد استانداردهای آموزشی و مراقبتی برای کودکان در مراکز پیش دبستانی در شهر کرج از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست و دلیل این امر را عدم آگاهی و مهارت مربیان می‌داند.

عسگری و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی با ارزیابی کیفیت مهد کودک‌ها و مراکز پیش دبستانی که یک پژوهش طولی رشد و تحول کودکان در کشور بود، نشان داد که متوسط نمره‌های مراکز مورد مطالعه در زیرمقیاس‌های فضا و اثاث، زبان و استدلال، فعالیت و ساختار دوره به گونه معناداری از متوسط نمره مقیاس (۳/۵) کمتر است. بنابراین لزوم ارزیابی و برنامه‌ریزی برای رشد کیفیت قابل تامل است. کریم زاده (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی آسیب شناسی برنامه‌های مراکز پیش دبستانی (دولتی)، استان کهگیلویه و بویراحمد در سال تحصیلی (۹۳-۱۳۹۲)، می‌پردازد و نتیجه می‌گیرد برای حل مشکلات این مراکز لزوم برنامه‌ریزی‌های جدیدتر برای این مقطع و تأسیس نهادهای پیش دبستانی دولتی باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

لاپارو، و همکاران (۲۰۱۴) نشان داد، رشد حرفه‌ای معلمان در کلاس‌های کودک نوپا باید از نظر آماده‌سازی معلمان کارآمد برای کودکان خردسال در دوران اولیه رشد مورد توجه قرار گیرد. میرزایی و احمدی (۱۳۹۴) نشان دادند، نبود یک چارچوب و سرفصل مشخص، کمبود امکانات آموزشی، نبود حمایت‌های لازم از طرف آموزش و پرورش و عدم همکاری والدین با مراکز از جمله مشکلات مدیران مراکز است.

فلاح (۱۳۹۱) نشان داد هم از نظر مربیان و هم از نظر مدیران بین وضعیت موجود و مطلوب صلاحیت‌های حرفه‌ای مربیان تفاوت‌های معناداری وجود دارد.

ابزارهایی وجود دارد که کیفیت محیط و برنامه‌هایی آموزشی را می‌سنجد (کارل، ۲۰۱۷). ابزارهای جدید در ارزیابی وضعیت آموزشی، به شاخص‌های مهم‌تر حوزه آموزش پرداخته‌اند (هارمز و همکاران، ۱۹۹۸). مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران برای ارزیابی کیفیت محیط و برنامه‌های آموزشی مراکز نگهداری و آموزش کودک، الزامات کلی مراکز پیش دبستانی (مهد کودک) را براساس آیین نامه‌های سازمان بهزیستی و وزارت آموزش و پرورش و آیین‌نامه بهداشت محیط مدارس وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی در سال (۱۳۸۳) بیان کرده است و مراکز مراقبت و آموزش کودکان در کشور ملزم به رعایت این استانداردها می‌باشند اما بسیاری از شاخص‌های مهم در پرورش، مراقبت و آموزش کودکان در این استانداردها در نظر گرفته نشده و یا نقش آن‌ها بسیار کم رنگ است.

۱ La Paro, K. M

۲ Carl, B

۳ Harms, T

در ایران سازمان بهزیستی متولی نظارت بر مهدهای کودک می‌باشد، در این راستا این سازمان به وسیله ابزاری با عنوان ”چک لیست ارزشیابی و ارتقاء کیفیت مهدهای کودک” به ارزیابی و وضعیت آموزشی در مهدهای کودک می‌پردازد. ناظران با مراجعه به این مراکز، طی مشاهده و پرسش و پاسخی که با کارکنان دارند به تعدادی سوال در پنج حوزه (شرایط فیزیکی، بهداشت، ایمنی و تغذیه، قوانین و مقررات، نیروی انسانی و آموزش) نمره می‌دهند و براساس نمره کسب شده مهدکودک ستاره‌دار می‌شود. در چک لیست‌های موجود در کشور کمتر به رده سنی شیرخوار و نوپا توجه شده است. در ضمن این چک لیست‌ها براساس استانداردهای پذیرفته شده جهانی نیستند.

در این چک لیست‌ها کمتر به رده سنی شیرخوار و نوپا توجه شده است (رزاقیان، ۱۳۹۴) و از سوی دیگر براساس استانداردهای پذیرفته شده جهانی نیستند، بر همین اساس برای ارزیابی همه‌جانبه کیفیت محیط آموزشی و مراقبتی کودکان زیر سه سال پژوهش پیش رو از ابزار جهانی جدیدی با نام مقیاس سنجش کیفیت مراکز نگهداری و آموزش کودکان (تولد تا سه سال)، (ITERS-3) استفاده کرده و به ارزیابی و وضعیت آموزشی در مهدهای کودک غیردولتی برای کودکان زیر سه سال شهر تهران در سال ۱۳۹۸ پرداخته است.

آیترز ۳ (ITERS-3) نسل جدیدی از ابزارهای ارزیابی برای استفاده در برنامه‌های مراقبت از کودک مبتنی بر مرکز برای نوزادان و کودکان نوپا تا ۳۶ ماهگی است. این ابزار یک رویکرد جدید براساس مشاهده فعالیت‌ها در کلاس درس است که در آن یک ناظر، ارزیابی محیط مراقبت و آموزش کودک را انجام می‌دهد. زیرمجموعه‌های آیترز ۳ (ITERS-3) مناسب برای استفاده در برنامه‌های متنوع و فرهنگ‌های مختلف ارزیابی می‌شود که شامل: (۱) فضا و اسباب و اثاث (۲) فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی (۳) زبان و کتاب (۴) فعالیت‌های یادگیری (۵) تعاملات و (۶) ساختار برنامه مرکز می‌باشد (هارمز و همکاران، ۲۰۱۷).

پژوهش پیش رو با هدف ارزیابی وضعیت آموزشی و مراقبتی (فضا اسباب و اثاث، فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی، زبان و کتاب، فعالیت‌های یادگیری، تعاملات، ساختار برنامه مرکز) برای کودکان ۱-۳ سال در مهدهای کودک شهر تهران در سال ۱۳۹۸، از ابزار جهانی مقیاس سنجش کیفیت مراکز نگهداری و آموزش کودکان (تولد تا سه سال)، (ITERS-3) استفاده کرده و به ارزیابی وضعیت آموزشی در مهدهای کودک برای کودکان زیر سه سال شهر تهران در سال ۱۳۹۸ پرداخته است.

سوال‌ها :

۱ Infant/Toddler Environment Rating Scale Third Edition Early Childhood Education

۲ Space and furnishings

۳ Personal care routines

۴ Language and books

۵ Activities

۶ Interaction

۷ Program structure

- ۱- آیا فضا و اسباب و اثاث موجود در مهدکودک از استانداردهای لازم برخوردار است؟
- ۲- آیا مراقبت و نگهداری‌های روزانه کودک از استانداردهای لازم برخوردار است؟
- ۳- آیا استفاده از زبان و کتاب در ارتباط با کودکان از استانداردهای لازم برخوردار است؟
- ۴- آیا فعالیت‌های منجر به یادگیری و رشد جسمانی از استانداردهای لازم برخوردار است؟
- ۵- آیا تعاملات بین کارکنان_کودکان از استانداردهای لازم برخوردار است؟
- ۶- آیا ساختار برنامه مراکز از استانداردهای لازم برخوردار است؟
- ۷- آیا محیط مراقبتی کودکان ۱ تا ۳ ساله در مهدهای کودک شهر تهران از استانداردهای لازم برخوردار است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات تو صیفی مقطعی، و از نوع تحقیقات زمینه‌یابی می‌باشد. با توجه به اینکه نظارت برآموزش و نگهداری کودکان زیر سه سال در ایران به عهده سازمان بهزیستی می‌باشد لذا جامعه آماری در این پژوهش کلیه مهدهای کودک غیر دولتی دارای مجوز رده سنی شیرخوار و نوپا (۱ تا ۳ سال)، زیر نظر سازمان بهزیستی شهر تهران در سال ۹۸ بوده است. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است. تعداد کل مهدهای کودک غیر دولتی زیر نظر سازمان بهزیستی شهر تهران که دارای رده سنی شیرخوار و نوپا هستند، استخراج شده (۵۸۰) و با توجه به فرمول حجم نمونه مورد مطالعه برابر با ۹۰ مرکز تعیین شده است. به منظور پیش بینی ریزش‌های احتمالی تعداد ۱۰۰ مهدکودک در نظر گرفته شد.

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی_خوشه‌ای استفاده شده است. محقق براساس تقسیم‌بندی بهزیستی استان تهران به ۳ منطقه (شهرری، شمیرانات و تهران مرکز) براساس سطح، اقتصادی، اجتماعی شهر تهران، سه منطقه برخوردار، نیمه برخوردار و غیر برخوردار، مشخص و از مناطق برخوردار (مناطق ۱، ۲ و ۳)، نیمه برخوردار (مناطق ۹، ۱۱ و ۱۲)، و غیر برخوردار (مناطق ۱۶، ۱۹ و ۲۰) لیست مهدهای کودک هر منطقه را تهیه و به صورت تصادفی از هر لیست انتخاب کرده و بعداز هماهنگی‌های لازم با مراکز، پژوهشگر به صورت حضوری جهت انجام مراحل پژوهش مراجعه نموده است.

معیارهای انتخاب مراکز و افراد مورد مطالعه:

مراکز دارای رده سنی شیرخوار و نوپا، مراکز تحت نظر سازمان بهزیستی شهر تهران در سال ۱۳۹۸، مراکز غیر دولتی، هر دو جنس کودک، دختر و پسر ثبت نام شده در مرکز.

متغیرهای پژوهش

جدول ۱: متغیرهای مورد مطالعه در پژوهش

نام متغیر	نقش در تحقیق	نوع متغیر	مقیاس	ابزار اندازه‌گیری
-----------	--------------	-----------	-------	-------------------

فضا و اسباب و اثاث	اصلی	کمی	فاصله ای	مقیاس آیترز
فعالیت های روزانه برای مراقبت شخصی	اصلی	کمی	فاصله ای	مقیاس آیترز
زبان و کتاب	اصلی	کمی	فاصله ای	مقیاس آیترز
فعالیت‌های یادگیری	اصلی	کمی		
تعاملات	اصلی	کمی	فاصله ای	مقیاس آیترز
ساختار برنامه مرکز	اصلی	کمی	فاصله ای	مقیاس آیترز
محیط مراقبت	اصلی	کمی	فاصله ای	مقیاس آیترز

این پژوهش با استفاده از نسخه به روز شده مقیاس سنجش کیفیت مراکز نگهداری و آموزش کودکان که توسط هارمز در سال ۲۰۱۸ منتشر شده است؛ انجام شد.

آیترز (ITERS) اصلی (هارمز و همکاران ۱۹۹۰)، ۳۴ آیم را به ۷ زیر مقیاس تقسیم کرد. هر بخش به عنوان یک مقیاس لیکرت با ۷ نقطه و چهار سطح کیفیت ارائه شد، هر سطح با یک پارامتر توصیفی تعریف شده که جنبه‌های مختلف کیفیت را نشان می‌دهد. نسخه اصلاح شده آیترز (ITERS) (هارمز و همکاران ۲۰۰۳) شامل ۳۹ آیم به ۷ زیر مقیاس سازماندهی شد. در نسخه تجدید نظر شده، هر سطح از هر بخش با شاخص‌هایی تعریف شده است. این تغییرات باعث افزایش دقت برای تعیین دقیق‌تر نمرات و استفاده دقیق از روش‌ها برای بهبود کیفیت برنامه‌ها بوده است. در حال حاضر آیترز ۳ (ITERS-3) نسخه به روز شده آیترز آر (ITERS-R) است که به طور کامل اصلاح شده است.

در نسخه‌ی بروز شده در این مقیاس هر شاخص پرسشنامه با ۴ سطح از کیفیت (ضعیف، حداقل، خوب و عالی) تعریف شده است. روش نمره‌دهی در آیترز ۳ (ITERS-3)، استفاده از گزینه بله یا خیر به شاخص‌های کیفی و امتیازدهی از ۱ تا ۷ به آیم‌ها می‌باشد. آیترز ۳ (ITERS-3) در مجموع دارای ۶ شاخص، ۳۳ مولفه و ۴۵۷ جزء می‌باشد که پژوهشگر در مدت زمان سه ساعت باید به تمامی این ۴۵۷ جزء امتیاز بلی یا خیر بدهد. جمع‌آوری اطلاعات، با شمارش تعداد آیم‌هایی که نمره بله یا خیر را کسب کرده‌اند، و براساس جدول راهنمای ابزار آیترز ۳ (ITERS-3) می‌باشد و در پایان، برای هر شاخص نمره به دست آمده گزارش خواهد شد.

نسخه‌های قبلی آیترز (ITERS) برای محیط‌های آموزشی مورد استفاده قرار گرفتند که در آن اکثر کودکان کمتر از ۳۰ ماه (۲،۵ سال) داشتند. آیترز ۳ (ITERS-3) محدوده سنی را گسترش می‌دهد و برای محیط‌های آموزشی با اکثریت کودکان کمتر از ۳۶ ماه می‌باشد و در نتیجه تمام دوره تولد تا سه سالگی را پوشش می‌دهد (ersi موسسه ارزیابی محیط زیست)!

نمره ضعیف (۱) نماینده فقدان کیفیت محیط که به رشد کودکان صدمه می‌زند، نمره حداقل (۳) سطح مراقبتی و آموزشی محصورکننده و کنترل‌کننده، نمره خوب (۴) سطح پایه مراقبت و آموزش مناسب و در این پژوهش نمره ۴ به عنوان خط برش و معیار در نظر گرفته شده، نمره (۵ و ۶) نماینده کیفیت خوب در محیط آموزش و مراقبت، نمره عالی (۷) مراقبت و آموزش با کیفیت بالا که تجربیات کودکان را بسط داده و حمایت صمیمانه مراقبت کننده است.

۱. ERSI environment rating scales institute.

همسانی درون مقیاس بررسی شده است. به طور کلی، مقیاس از سطح سازگاری درونی بالایی برخوردار است و آلفای کرونباخ آن ۰/۹۱۴ است.

در این پژوهش، در مرحله‌ی نخست با ترجمه متن مقیاس آیترز ۳ منتشر شده توسط معلمان کالج مطبوعات در آمستردام، از ابزارهای خانواده ERS در وبسایت موسسه مقیاس‌های سنجش محیط برای آموزش اوان کودکی (www.ersi.info) توسط سه متخصص در حوزه روانشناسی و علوم تربیتی از انگلیسی به فارسی و سپس بازگرداندن ترجمه به زبان انگلیسی، مقیاس به زبان فارسی تهیه شد. برای بررسی روایی ابزار از روایی صوری و محتوایی، از نظر متخصصان حوزه پیش دبستانی استفاده شد. به این صورت که پرسشنامه در اختیار ۷ نفر از متخصصان حوزه آموزش پیش از دبستان قرار داده شده (۴ نفر از متخصصان حوزه آموزش پیش دبستانی و ۳ نفر از مدیران مهدهای کودک) و پس از تایید آن‌ها از پرسشنامه فوق استفاده شد.

همچنین جهت بررسی اعتبار سازنده از روش تحلیل عوامل استفاده شده است. در این پژوهش برای سنجش پایایی ابزار پژوهش از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ و کاپا استفاده شد. با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ $r=0/84$ مناسب بودن و پایایی پرسشنامه برای تحقیق تایید شد. جدول (۱) پایایی شاخص‌های مقیاس سنجش کیفیت نگهداری و مراقبت از کودکان در این پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۲: پایایی شاخص‌های مقیاس سنجش کیفیت نگهداری و مراقبت کودکان در مطالعه حاضر

ردیف	متغیر	آلفای کرونباخ
۱	فضا، اسباب و اثاث	۰/۷۸۵
۲	فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی	۰/۸۱۳
۳	زبان و کتاب	۰/۹۰۲
۴	فعالیت‌های یادگیری	۰/۷۵۲
۵	تعاملات	۰/۸۸۵
۶	ساختار برنامه	۰/۶۳
۷	کل	۰/۸۴۲

برای اجرای این پرسشنامه درگام نخست، جامعه آماری پژوهش یعنی تعداد مهدهای کودک زیر نظر سازمان بهزیستی شهر تهران مشخص شده است. درگام بعدی محقق از طریق هماهنگی با سازمان بهزیستی شهر تهران، به صورت حضوری جهت مشاهده و پر کردن پرسشنامه آیترز (ITERS-3) در مهدهای کودک حاضر شده است. بدین صورت که محقق در گوشه‌ای از محل، سالن یا کلاسی که مربی در حال مراقبت و آموزش دادن به کودکان است قرار گرفته و در بازه زمانی ۳ ساعته و فقط از طریق مشاهده کردن اقدام به تکمیل پرسشنامه فوق در تمامی مولفه‌ها کرده است. تمام فعالیت‌های مشاهده شده در این زمان نمره کل شاخص‌ها را مشخص کرده است. بررسی‌ها در فعال‌ترین بخش‌های روزانه و زمانی که تمامی کودکان حضور داشته‌اند صورت گرفته است.

برای تحلیل توصیفی داده‌ها از جدول توزیع فراوانی، درصد فراوانی، شاخص‌های مرکزی و پراکندگی به کمک جداول و نمودارها استفاده شده است. در تحلیل استنباطی داده‌ها از آزمون t تک نمونه‌ای و تحلیل

عوامل با استفاده از نرم افزار SPSS ۲۱ بهره گرفته شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در مقیاس ۷ امتیازی لیکرت، بر اساس تعریف آیترز_۳ (ITERS-۳) عدد ۴ میانگین طیف در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

تحلیل توصیفی داده‌ها: شاخص‌های به دست آمده برای هر یک از زیر مؤلفه‌های فضا، اسباب و اثاث؛ شاخص فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی؛ زبان و کتاب؛ فعالیت‌های یادگیری؛ تعاملات؛ و ساختار برنامه مرکز مورد بررسی قرار گرفت. بدین صورت که با جمع کردن تمام سوالات هر مؤلفه و تقسیم بر تعداد سوالات میانگین وزنی محاسبه شد که میانگین به دست آمده می‌تواند بین ۱ تا ۷ باشد سپس نتایج مورد بررسی قرار گرفت.

در جدول ۳: به مشخصات دموگرافیک مهدهای کودک دارای رده سنی شیرخوار و نوپا در سه منطقه تهران پرداخته است.

ردیف	عنوان	منطقه های تحت پوشش	تعداد	درصد	درصد تجمعی
۱	منطقه برخوردار	مناطق ۱، ۲ و ۳	۳۳	۳۳/۳۶	۳۳/۶۶
۲	منطقه ی نیمه برخوردار	مناطق ۹، ۱۱ و ۱۲	۴۷	۵۲/۲۲	۸۵/۸۸
۳	منطقه غیر برخوردار	مناطق ۱۶، ۱۹ و ۲۰	۱۰	۱۴/۴۲	٪ ۱۰۰
کل	-	-	۹۰	۱۰۰	٪ ۱۰۰

جدول ۴: شاخص‌های توصیفی ابعاد شش گانه مقیاس محیط آموزشی و مراقبتی

ردیف	متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی
۱	فضا، اسباب و اثاث	۹۰	۳/۳۵	۱/۱۶	-۰/۸۱	۰/۳۶
۲	فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی	۹۰	۳/۱۳	۱/۱۹	-۰/۳۴	۰/۲۳
۳	زبان و کتاب	۹۰	۳/۲۹	۱/۲۳	-۰/۵۴	-۰/۱۹
۴	فعالیت‌های یادگیری	۹۰	۳/۰۳	۱/۰۲	۰/۲۲	۰/۵۱
۵	تعاملات	۹۰	۳/۴۷	۱/۲۹	۰/۹۱	۰/۱۳
۶	ساختار برنامه	۹۰	۳/۵۵	۰/۹۶	۰/۹۸	۰/۶۲
۷	کل	۹۰	۳/۳	۱/۰۸	۰/۷۶	۰/۴۲

همان طور که در جدول (۴)، مشاهده می‌شود میانگین مؤلفه‌های فضا، اسباب و اثاث؛ شاخص فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی؛ زبان و کتاب؛ فعالیت‌های یادگیری؛ تعاملات؛ و ساختار برنامه از میانگین متوسط طیف (۴) کمتر است. به این معنا که از نظر ارزیابی کیفیت همه‌ی شاخص‌ها در سطح کم (حداقل) هستند.

تجزیه و تحلیل استنباطی یافته‌های پژوهش:

توزیع متغیرهای مورد مطالعه در نمونه‌ی مورد مطالعه نرمال است (پیش فرض نرمال بودن متغیرهای مورد مطالعه) چرا که مقادیر Z در سطح $P < 0/05$ معنادار نمی‌باشد.

سوال اول پژوهش: وضعیت فضا و اسباب و اثاث موجود در مهدکودک چگونه است؟

جدول ۵: آزمون تی تک نمونه‌ای مقایسه میانگین مولفه‌ی فضا، اسباب و اثاث

متغیر	مقدار t	Df	سطح معنی داری	فاصله اطمینان	
				حد بالا	حد پایین
فضا، اسباب و اثاث	-۵/۳۸	۸۹	۰/۰۰۱	-۱/۰۵	-۰/۸۲

طبق جدول (۵) می‌توان گفت میانگین مولفه‌ی مذکور به صورت معنی‌داری از میانگین طیف (۴) کمتر است ($P < 0/001$)، و با توجه به میزان اختلاف میانگین می‌توان گفت این شاخص از استانداردهای لازم برخوردار نیست. در جدول فوق میانگین مولفه‌ی فضا، اسباب و اثاث با میانگین سطح پایه مراقبت که (۴) می‌باشد مقایسه شده است.

سوال دوم پژوهش: وضعیت مراقبت و نگهداری‌های روزانه کودک چگونه است؟

جدول ۶: آزمون تی تک نمونه‌ای مقایسه میانگین مولفه‌ی فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی

متغیر	مقدار t	Df	سطح معنی داری	فاصله اطمینان	
				حد بالا	حد پایین
فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی	-۶/۰۱	۸۹	۰/۰۰۱	-۰/۵۲	-۱/۳۳

طبق جدول (۶) می‌توان گفت میانگین مولفه‌ی مذکور به صورت معنی‌داری از میانگین طیف (۴) کمتر است ($P < 0/001$)، با توجه به میزان اختلاف میانگین می‌توان گفت این شاخص از استانداردهای لازم برخوردار نیست. در جدول فوق میانگین مولفه‌ی فعالیت‌های روزانه برای مراقبت شخصی با میانگین سطح پایه مراقبت که (۴) می‌باشد مقایسه شده است.

سوال سوم پژوهش: وضعیت استفاده از زبان و کتاب در ارتباط با کودکان چگونه است؟

جدول ۷: آزمون تی تک نمونه‌ای مقایسه میانگین مولفه‌ی زبان و کتاب

متغیر	مقدار t	df	سطح معنی داری	فاصله اطمینان	
				حد بالا	حد پایین
زبان و کتاب	-۵/۶۲	۸۹	۰/۰۰۱	-۰/۸۸	-۱/۳

طبق جدول ۷ می‌توان گفت میانگین مولفه‌ی مذکور به صورت معنی‌داری از میانگین طیف (۴) کمتر است ($P < 0/001$)، با توجه به میزان اختلاف میانگین می‌توان گفت این شاخص از استانداردهای لازم برخوردار نیست. در جدول فوق میانگین مؤلفه‌ی زبان و کتاب با میانگین سطح پایه مراقبت که (۴) می‌باشد مقایسه شده است.

سوال چهارم پژوهش: وضعیت فعالیت‌های منجر به یادگیری و رشد جسمانی چگونه است؟

جدول (۸) آزمون تی تک نمونه‌ای مقایسه میانگین مولفه‌ی فعالیت‌های یادگیری

متغیر	مقدار t	df	سطح معنی داری	فاصله اطمینان	
				حد پایین	حد بالا
فعالیت‌های یادگیری	-۶/۵۲	۸۹	۰/۰۰۱	-۰/۲۸	-۱/۰۴

طبق جدول (۸) می‌توان گفت میانگین مولفه‌ی مذکور به صورت معنی‌داری از میانگین طیف (۴) کمتر است ($P < 0/001$)، با توجه به میزان اختلاف میانگین می‌توان گفت این شاخص از استانداردهای لازم برخوردار نیست. در جدول فوق میانگین مؤلفه‌ی فعالیت‌های یادگیری با میانگین سطح پایه مراقبت که (۴) می‌باشد مقایسه شده است.

سوال پنجم پژوهش: وضعیت تعاملات بین کارکنان-کودکان چگونه است؟

جدول ۹: آزمون تی تک نمونه‌ای مقایسه میانگین مولفه‌ی تعاملات

متغیر	مقدار t	df	سطح معنی داری	فاصله اطمینان	
				حد پایین	حد بالا
تعاملات	-۵/۲۱	۸۹	۰/۰۰۱	-۰/۴۵	-۰/۹۶

طبق جدول (۹) می‌توان گفت میانگین مولفه‌ی مذکور به صورت معنی‌داری از میانگین طیف (۴) کمتر است ($P < 0/001$)، با توجه به میزان اختلاف میانگین می‌توان گفت این شاخص از استانداردهای لازم برخوردار نیست. در جدول فوق میانگین مؤلفه‌ی تعاملات با میانگین سطح پایه مراقبت که (۴) می‌باشد مقایسه شده است.

سوال ششم پژوهش: آیا ساختار برنامه مراکز از استانداردهای لازم برخوردار است؟

جدول ۱۰: آزمون تی تک نمونه‌ای مقایسه میانگین مولفه‌ی ساختار برنامه

متغیر	مقدار t	df	سطح معنی داری	فاصله اطمینان	
				حد پایین	حد بالا
ساختار برنامه	-۵/۱۵	۸۹	۰/۰۰۱	-۰/۵۶	-۰/۹۰

طبق جدول (۱۰) می‌توان گفت میانگین مولفه‌ی مذکور به صورت معنی‌داری از میانگین طیف (۴) کمتر است ($P < 0/001$)، با توجه به میزان اختلاف میانگین می‌توان گفت این شاخص از استانداردهای لازم برخوردار نیست. در جدول فوق میانگین مؤلفه‌ی ساختار برنامه با میانگین سطح پایه مراقبت که (۴) می‌باشد مقایسه شده است.

سوال هفتم پژوهش: وضعیت محیط آموزشی و مراقبتی کودکان ۱ تا ۳ ساله در مهدهای کودک شهر تهران چگونه است؟

جدول ۱۱: آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی برابری میانگین نمره کل (محیط مراقبتی) با حد پایه (نمره ۴)

متغیر	مقدار t	df	سطح معنی داری		فاصله اطمینان
			حد پایین	حد بالا	
محیط مراقبتی	-۵/۶۶	۸۹	۰/۰۰۱	-۰/۶۸	-۱/۰۵

طبق جدول (۱۱) می‌توان گفت میانگین مولفه‌ی مذکور به صورت معنی‌داری از میانگین طیف (۴) کمتر است ($P < 0/001$)، با توجه به میزان اختلاف میانگین می‌توان گفت میانگین کیفیت محیط نگهداری و مراقبت از کودکان پایین‌تر از حد استاندارد است. در جدول فوق میانگین مؤلفه‌ی محیط مراقبتی با میانگین سطح پایه مراقبت که (۴) می‌باشد مقایسه شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

با بررسی وضعیت کلی شاخص‌ها، اختلاف معناداری میان میانگین مقیاس کیفیت نگهداری و مراقبت از کودکان با استانداردهای لازم وجود دارد.

در مجموع $t = -۵/۶۶$ و $p < 0/001$ و با توجه به این که میانگین $۳/۳۰$ پایین‌تر از حد استاندارد است، می‌توان گفت در مجموع کیفیت نگهداری و مراقبت از کودکان ۱ تا ۳ ساله در مهدهای کودک شهر تهران پایین‌تر از سطح پایه استاندارد است.

نتیجه پژوهش حاضر با نتایج ایمانیان (۱۳۹۷)، عسگری (۱۳۹۵)، نتایج رزاقیان (۱۳۹۴)، کریم زاده (۱۳۹۳) همسو بود. یافته‌های فالاح (۱۳۹۳) نشان داد لزوم بازآموزی و بالا بردن سطح مهارت‌های مربیان و پیشرفت حرفه‌ای و آماده‌سازی موثر آن‌ها جهت دوره رشد کودکان نوپا در ارتقاء کیفیت آموزشی و مراقبتی موثر است. یافته‌های پژوهش حاضر هم‌سو با یافته‌های پژوهش لاپارو و همکاران (۲۰۱۴) بود و نشان داد شاخص فعالیت‌های آموزشی و مراقبتی در حد متوسط و رو به پایین است و کیفیت مطلوبی را دارا نیست. یافته‌های میزایی و احمدی (۱۳۹۴)، نشان داد که مراکز پیش دبستانی دارای کمبود امکانات آموزشی هستند.

در تبیین یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت نظارت و سنجش سازمان‌های رسمی با استفاده از چارچوبی استاندارد و جامع می‌تواند در بالا بردن سطح کیفیت نگهداری و مراقبت از کودکان ۱ تا ۳ ساله در مهدهای کودک نقش به‌سزایی داشته باشد. با توجه به نبود سیستم جامع برای نظارت و سنجش

محیط مهدهای کودک، یافته‌های کلی مطالعه حاضر مبنی بر مطلوب نبودن کیفیت آموزش و نگهداری کودکان در مهدهای کودک شهر تهران دور از انتظار نیست. همانطور که کریم زاده (۱۳۹۳) بیان کرد برنامه‌های مراکز پیش دبستانی دارای آسیب‌های بسیاری است. بنابراین برای حل مشکلات لزوم برنامه‌ریزی‌های بروز باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد. از طرفی با توجه به نتایج ایمانیان (۱۳۹۷)، مبنی بر تعامل اندک والدین و کارکنان مراکز آموزشی، حساسیت و مطالبه‌گری والدین نسبت به کیفیت مراکز آموزش و مراقبت از کودک به مدیران انتقال نیافته و در نتیجه نظارت و ارزیابی درونی مهدهای کودک انجام نمی‌گیرد.

با بررسی نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر می‌توان گفت مهدهای کودک دارای رده سنی ۱ تا ۳ سال با توجه به غیردولتی بودن و تامین بودجه از سوی والدین، و ساعات بالای حضور کودکان در این محیطها امکان بیشتری برای آموزش و مراقبت‌های با کیفیت را دارند، اما به دلیل نبود شاخص جهانی و جامع برای سنجش و ارزیابی وضعیت آموزشی و عدم نظارت بر استانداردها از سوی مراجع ذی‌ربط و نیز عدم آگاهی و مهارت مربیان، مدیران و والدین نسبت به رویکردهای نوین آموزش و مراقبت از کودکان زیر ۳ سال و نیز عدم خود ارزیابی مهدها بر اساس یک سامانه جامع، از پتانسیل مهدهای کودک برای رشد و توسعه کودکان بهره‌برداری مناسب نمی‌شود و در نتیجه مهدهای کودک در بسیاری از شاخص‌های مورد بررسی نسبت به سطح پایه آموزش و مراقبت پایین‌تر هستند و از استانداردهای لازم برخوردار نمی‌باشند.

محدودیت‌های پژوهش

این پژوهش فقط در مراکز مهدکودک غیردولتی زیر نظر بهزیستی شهر تهران انجام شده است. عدم همکاری مدیران مراکز مهدکودک جهت ارزیابی با استفاده از پرسشنامه‌ی پژوهش. به نظر می‌رسد عدم بهره‌گیری مناسب مهدهای کودک از نتایج پژوهش‌ها دلیل بی‌رغبتی مدیران در این زمینه است. عدم اعتماد و نگرانی برخی از مدیران از نتایج ارزیابی و عواقب منفی آن موجب شد به سختی حاضر به همکاری شوند. مدیران نسبت به محاسن و نتایج ارزیابی تصویری غیر شفاف دارند و بیشتر ارزیابی مراکز را نوعی انتقال اخبار منفی مهدکودک به سطوح بالاتر و مواجه شدن با سطوح بالاتر می‌پندارند. نتایج مطالعه حاضر بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و مبتنی بر مشارکت داوطلبانه مراکز بوده است، بنابراین تفسیر ما ممکن است کیفیت جامعی نداشته باشد.

پیشنهادات

برگزاری کارگاه‌ها و جلسات آموزشی جهت آشنایی مدیران و مربیان مراکز با شاخص‌های استاندارد محیط مراقبت از کودکان توسط مراجع ذی‌ربط. برگزاری جلسات آموزشی از سوی سازمان بهزیستی برای والدین در زمینه کیفیت محیط آموزشی و مراقبتی کودکان جهت ایجاد مطالبه‌گری در والدین و نظارت آنان بر مهدهای کودک به صورتی که این سازمان از پتانسیل والدین جهت بهبود وضعیت آموزشی و مراقبتی کودکان در مهدها بهره‌مند شود.

همکاری سازمان بهزیستی با رسانه‌های جمعی جهت بالا بردن سطح آگاهی جامعه نسبت به اهمیت محیط آموزش و مراقبت از کودکان زیر سه سال در مهدهای کودک و خانه. ایجاد ساختاری مناسب در سازمان بهزیستی جهت نظارت و خودارزیابی مهدهای کودک در جهت رتبه‌بندی مهدها و بهره‌گیری از دانشجویان متخصص در این زمینه در اجرای این ارزیابی‌ها. همکاری سازمان بهزیستی با متولیان نظارت بر طراحی و ساخت فضاهای آموزشی جهت بهبود طراحی داخلی و خارجی فضای مهدکودک و متناسب‌سازی آن با نیازها و سنین رشدی کودکان.

تشکر و قدردانی

مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه تصویب شده در دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی است. بر خود لازم میدانم از سرکار خانم دکتر منصوره کریم زاده و تمام کسانی که ما را در انجام این پژوهش یاری نمودند، تقدیر و تشکر نمایم.

منابع

- Carl .B,(2017). Child Caregiver Interaction Scale (CCIS) (Carl,2010) Compared to ArnettCIS (Arnett, 1989): An Updated Measure to Assess Quality Child Caregiving.

- International Journal of Education and Social Science www.ijessnet.com Vol. 4 No. 8.
- Dere, Z.(2019).Investigating the Creativity of Children in Early Childhood Education Institutions. *Universal Journal of Educational Research*, v7 n3 p652-658
  - Fallah, A., Ahmadi, P., Rezazadeh Shiraz, F. (2015). Study Professional Qualifications of Preschool's Teachers. Training and Learning Researches (Daneshvar Raftar), 22(6), 165-182.
  - Frede, E., Ackerman,D.j(2017).preschool curriculum Decision-making: dimesions to consider.
  - Gong, X., Wang, P. (2017). *A Comparative Study of Pre-service Education for Preschool Teachers in China and the United States* . Current Issues in Comparative Education, Teachers College, Columbia University. Current Issues in Comparative Education (CICE) Volume 19, Issue 2, Spring 2017. 84-110
  - Harms,T. Clifford, R. Cryer, D.(1998). Early childhood environment rating scale(ECERS). New York: teacher's college press.
  - Harms, T., Cryer, D., Clifford, R. M., & Yazejian , N. Infant/Toddler Environment Rating Scale, Third Edition (ITERS-3) (2017).
  - Heckman, J. (2016). *"The Life-cycle Benefits of an Influential Early Childhood Program."* The University of Chicago Department of Economics. ۱۲-۰۵a.
  - Harms.V.(2018) *Quality Assessment Scale for Early Childhood Educational Centers (3 to 6 years old)*. Translators: Talaei, A. Sajjadi Naini, H. Tehran: Modares Institute of Child Studies. Tarbiat Modares University.
  - Imanian,. M. (2018). *Evaluation of the care environment of non-governmental primary schools in Tehran in 2018*. Master Thesis, Faculty of Educational Sciences and Social Welfare, Tehran University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences.
  - Karimzadeh, A. (2014).*Pathology of preschool programs in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad provinces in the academic year (2013-2014)*. Master Thesis. Tehran: Faculty of Psychology. Tarbiat Moalem University
  - Kaul, V. (1991). *Early chidhood education programme*. Mofidi, F. (2001). Tehran: SAMT Publication.
  - Mofidi, F. (2007). *Preschool and elementary education*. Tehran: Payam-e Noor Publication.
  - Mirzaei, M. Ahmadiyya, P. (2015).*Challenges of preschool management and its solutions*. First International Conference on Management, Economics, Accounting and Educational Sciences. Scientific research and consulting company - the future maker of Mazandaran province - Sari June 20, 2015.
  - La Paro, K. M.; Williamson, Amy C.; Hatfield, Bridget (۲۰۱۴). Assessing Quality inToddler Classrooms Using the CLASS-Toddler and the ITERS-R. Early Education and Development, v۲۰ n۶ p۸۷۰- ۸۹۳ .
  - Pushaneh, K., Khosravi, A., Purali, P. (2012). The quality of Pre-Schools in Tehran, *Quarterly Journal of New Thoughts on Education*, 8(1), 29.
  - Rouhi Hashtgin, A., Behnam, A. (2012). A study on the impact of preschool education on the development of Persian oral skills of Azari 1st grade students, *Quarterly Journal of Educational Innovations*, 10(39), 25.

- Razzaqian Garmroudi, Z. (2015). *Evaluation of educational standards in kindergartens in Karaj*, Karaj: Master Thesis. Faculty of Psychology, Islamic Azad University, Karaj Branch
- UNESCO Yearbook, (2015) , Global Education Monitoring Report for All 2015-2000. First Edition, 2014, by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *Quarterly Journal of Educational Innovation, Year 10, Issue 39*.
- Talaieh, A. Askari, A. Atraghi Jah, A., Mahdian, Mo., Anbarestani, F. Safdari, Z. (2016), *Quality Assessment of Kindergartens and Preschool Centers. Fourth seminar on education and health of preschool children*. Tehran University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences. Fall 2016.